

НИКАМА ТА МАНМАН, НИМЁН ТЕ МАНЎЎМАН

Върса витёр – «полуторкапа»

Эпё каласа парас текен сын, Григорий Григорьевич Григорьев, върса тухса кайнә чухне автомашина рулё умне пусласа ларса курнәскер пулман. Водитель правине вәл Инҗет Хёвел тухәҗенче җар службинче пулнә чухне илнө. Хёсметрен таврәннә хыҗҗән 1937 җулта Тивёш ялповёнене ГАЗ АА «полуторкапа» ёҗлеме тытәннә. Таван җёршыван Аслә вәрҗинчен сывә, суранланмасарах таврәннә, анчах та җүсё пётёмпех кәвакарса кайнә.

Пирён Тивёш ялөнчен вәрҗә хирне чи малтан хамәрән шул директорёнене ёҗленё Николай Яковлевич Яковлев тухса кайнә. Ку вәл кәҗкүлём 1941 җулхи июнь пуҗламәшённе пулнә. Җакна пире кёҗён апа (аттен йәмәкё) каласа паратчё. Вәл ун чухне ял Советёнене телефон патёнене дежурнәйра ларнә. Телефонграмма килнө: «Н.Я. Яковлевән тәхтаса тәмәсәр Ишлей җар комиссариатне җитмелле. Җитерсе панә». Николай Яковлевич ун чухне мәшәрне җапла каланә: «Любушка. Тек эпё каялла таврәнәймәстәп пулө. Вәрҗә каятәп». Җавән хыҗҗән әна ялта урәх никам та курман.

Июнён 22-мешённе ял Советне телефонграмма җитнө: «Григорий Григорьевич Григорьевән ЧН 05-31 автомашинәпа тәхтаса тәмәсәр җар комиссариатне җитмелле». Кёҗён апа каласа панә тәрәх, кун пек телефонграммәсем җав кун кәнтәрләчен кәна 4 йышәннә.

Аттен пиччешё Гриша мучи те, ялпо машини те ялта пулман. Мөншён тесен автомашинәпа унчченхи кун Шупашкара тавар патне тухса кайнә пулнә. Гриша мучин мәшәрё (ун чухне вәл ялпора бухгалтерта ёҗленё) каласа паратчё: «Телефонграмма илнө хыҗҗәнәх Сарчак ялне җупрәм. Анчах та Григорие унта тёл пулма май килмерё. Җүкчө вәл унта. Килейменччө».

1960-меш җулсенче эпё, җак йёркесен авторё, «Тиуши» колхозра шоферта ёҗлеттём. Григорий Григорьев Сарчакра пурәнәтчө. Атәл юхан шывё урлә паромпа кәҗнә чухне е паром кётнө чухне эпир унпа җас-җасах тёл пулаттәмәр. Вәл каласа пани асрах:

«Июнён 21-мешённе Шупашкартан таварпа таврәнәттәм. Тивёше җитеси 11 километр юлсан вәйлә сүмәр пуҗланчө. Җырмара автомашина путса ларчө. Кабинәрах җёр қашма тиврө. Вәрҗә пуҗланни пирки Григорий Соловьёван (районти шалти ёҗсен пайне җылайранпа ертсе пынә Ю.Г. Соловьёвән ашшө – авт.) пёлтём. Вәл җар комиссариатне Очәкассинчи колхоз «полуторкипе» кайма тухнәччө. Вәл туртса кәларчө те ун чухне манән автомашинәна.

Ялпона җитрём. Автомашинәна хәвәрт пушатрәмәр та җар комиссариатне тухса кайиччен тәвансемпе сывпуллашма Сарчакә җаврәнса тухас терём (7 километр). Таван кил тёлне җитиччен мана «воронок» хәваласа җитрө. Сывпуллашма памарёс. Автомашинәна каялла җавәрнә чухне урамра ларакан йывәҗ пура кётесе җаклатса йәшса антартам. Ку пурана лайәх аставатәп. Вәрҗә вёҗленнө хыҗҗән тепёр 7 – 8 җултан та вәл җавәнтах ларатчө, хуҗи вәрҗәран таврәнәймәрө.

«Воронок» хыҗҗән түрех Ишлейнелле пәрәнәттәм. Машинәна платформа җине ырнаҗтарса лартрәмәр. Юлташсем, ытларәхәшө лайәх палланәскерсем, әна җирёплетме пуләшрөс. Җавән чухне кәна җаврәнса пәхрәм: таватә «полуторка», виҗё ЗиС-5, икө Як-3, ХТЗ тракторсем иккө. Пуяҗс тапранчө.

Июнён 23-мешённе ирхине Серпухова җитсе техникәна пушатрәмәр. Җывәхрах заповедник пур тесе каласатчөс.

Пире ырнаҗтарнә җас зенитпа артиллерии уйрәм дивизионө пулчө. Җапла вара маншән вәрҗә пуҗланчө. Машинәна сәрларёс те җар номерне пачёс».

Эпё, статья авторё, җарта службәра пулнә пулин те, җас-җасах питё айван ыйтусем параттәм (халё җапла шухәшлатәп):

– Автомашинәпа мён турттарнә?
– Зенитчиксене мён кирлө-ха? Снарядсем. Зениткәсене сөтёреттёмөр, запас пайсем күрсе панә, апат-җимёс те турттар-

ма тивнө.

– Аста тиенё?

– Ытларах чухне вәрмансенче. Пёр-пёр тёттёмрех ыраңа вакун илсе килсе парасҗө. Пәравусё каять. Җавәнта вакуна пушатса автомашина җине тиеттёмөр те.

– Тәшман самолечёсем тәрук килсе кёни пулнә-и?

– Нумай чухне мар паллах, җапах та кун пекки те пулкалатчө.

– Самолетсем вёсө килнө чухне хәрушә марчө-и? (Эпё юрәри сәмахсене лайәх аставатәп: «Не страшна нам бомбежка любая»).

– Вәхәт иртнө майёпе пурне те хәнәхатән. Эпё вара яланах хамән машина айне пытанаттәм.

– Ку вара мёнле? Кузовра снарядсем, эсё машина айёнче-и?

– Эсё «подтяжка» е «перетяжка» тенине хәсан та пулин илтнө-и?

– Паллах ёнтө илтнө. Мөншён тесен полуторка җинче стажировкәра пулнә. Ку операцисене кашни кун тенё пекех туса ирттернө. Автола юхтарса кәларатән, 22 болт пәрса кәларса поддона уҗатән (двигатель картерне җапла калатчөс), шатун головкисене илетён, вкладышсем ыраңне тәхлан яратән (припой пулман), шабрить таватән, юрәхлә шайбәсем суйласа илсе каялла ырнаҗтарса ларатән. Машина мён чухлө җүренине кура җакна вёҗём туса ирттерме тиветчө. Машинән яланах җул җүренин шәрши пулмалла пулнә.

Кустәрмасем җататчөс-и? (Эпё ку ыйтәва мөншён патәм-ха? Мөншён тесен пирён полуторкасен резина кустәрмисем вёҗём җуралса каятчөс).

– Ытлашши тиетён – җурәласҗө. Анчах та эпир җасах артиллерии орудийёсен кузматикёсемпе уҗә курма пуҗантәмәр. (Камера ыраңне пётёмәшпех резина).

– Нимёс орудийёсеннипе-и?

– Ытлашши тиетён – җурәласҗө. Анчах та эпир җасах артиллерии орудийёсен кузматикёсемпе уҗә курма пуҗантәмәр. (Камера ыраңне пётёмәшпех резина).

– Аккумулятор енчен мёнле пулнә?

– Ытларах чухне рукояткәпа аләпа савәрса тапрататтәмәр. Вәл мана машина пирки каласа паратчө. Эпё вара, айванскер, пётёмпех ыйтса пөлме тәрәшәттәм:

– Эсё вәрҗәра персе курнә-и?

– Җук. Пёрре те.

– Винтовка пулса-и?

– Вәл пулса. Мана вёҗём җәрмантаратчө. Вәрәм, җурәм хыҗне хуран – җурәма ыраттарать, ура айне хуран – лакәм-төкөмре көмсөртеттеретчө.

– Нимёсене курса-и хәть?

– Курса. Ку вәл вәрҗә вёҗленес телелле Хёвел тухәҗ Пруссире пулнәччө. Пирён җас Глейвиц хулинчен инҗе мар ырнаҗнәччө. Аманнисене җар госпитальне лөҗнө хыҗҗән җасе таврәнәттәм. Бензин пётрө. Төрөслөнө хушәра инҗе мар нимёсө каласҗинне илтрём. Машинәран айкинерех пәрәнәтәм та төмсем хушшине пөҗкөнсе лартәм. Виҗҗөн килсҗө. Нимёсөсем. Машина тавра җаврәнқаларёс. Иккөшө җавәнтах юлчөс, тепри кайрө. Җур сехет те иртмерө, «Мерседес-Бенц» машина кураңса кайрө. Манән машинәна кәкарчөс те туртса кайрөс. Сывә юлншён Турра тав тумалли кәна юлчө.

Җасө җуранах утса җитрём. Полк командирө мана ятлакаларө. Мана Америкәра туса кәларнә «Студебеккер» уйәрса пачёс. Анчах та тепёр уйәхранах мана хамән машинәна тавәрса пачёс. Эпё әна рультен палласа илтём. Руль җине эпё сёсөпе касса «Гриша» тесе җырнәччө. Әна урәх төс сәрланәччө ёнтө, кузовне улаштарса җәкәр турттарма майлаштарнәччө. Җапла вара вәрҗә пөтиччен те, вәрҗә хыҗҗән та демобилизаципе киле таврәнниччен унпа җәкәр турттарма тиврө.

– «Студебеккерпа» мён вара?

– Унпа җамрәк салтаксене җүреме хәнәхтараттәм. Мөншён тесен полуторкана җамрәк салтаксем тапратаймәстчөс. Вәл манрах юлчө.

– Санән җар сән үкерчөкөсем җинче эсө мөншён яланах фуфайкәпа?

– Шинель те панә. Анчах та фуфайка җывәхарах пулнә. Мөншён тесен вәл яланах бензинпа тата җупа вараланса пётнөскерччө. Фуфайкәпа җүренө чухне пыйтә ун пекех ёрчөйместчө. Салтаксем вәрҗә җүлөсөнче пыйтәпа питө аптәрәтчөс.

– Санәнне пёр медаль те курман эпө.

– Вәрҗә хыҗҗән панисем пулнәччө. Пёри халө те пур – «За победу над Германией». Җакса җүремен.

Григорий Григорьевича нумай каласаттәмәр. Хамшән вара җавна аша хыврәм: машинәна яланах хатёр, юсавлә тытмалла. Вәл кирек хәсан та җупа тухма хатёр пултәр.

Г. Г. Григорьев 1945 җулхи октябрөн 10-мешённе демобилизаци йёркипе киле килме тухнә. Полк командирёнчен вәл җапла ыйтатъ: «Машинәпа мён тума тивет?» «Эсө унпа хәвән ялпона кайма пултаратән. Мён тума кирлө халө вәл пире? Авә мён чухлө халө кунта «американецсем», – хуравлять майор.

Полк командирө приказ җыратъ те хушса җавән пирки калать. Белорусси урлә кайма тивет. Литва вәрманёсенче ләпках мар. Темён те пулма пултарать.

Григорий Григорьевич вәрҗәран хәйён таван ялне мөнле таврәнни пирки җапла каласа паратчө:

«Җүлөсем йёркеллө пулман. Мана җасре җул җине парса янә пёр пичке бензин хамәр җёршыв чиккине җитичченех пушанчө. Май килнипе хәш чухне ытти шофертан пёр-икө витре ыйтса илеттём, автомашинәна хускатма май килмен чухне буксирпа та килме тивнө.

Гродно патёнене пёр юхан шыв урлә қашмалли вәрҗә вәхәтёнене юрәхсәра тухнә көпере юсаманчө. Ашәхрах ыраңта қашма хәтланнә чухне машина моторне шыв илчө. Машина сүнсе ларчө. Белорусси хәрарәмөсем пуләшрөс. Вөрөсемпе 30 метра яхән җыран хөрне җитиччен сөтёртёмөр. Картертан шыв юхтарса кәларса автомашинәна тапратиччен вёсем мана ёҗмелли-җимеллипе хәналарёс, хәйсем патёнене юлма ыйтрөс.

Минскран тытәнса җулсем самай лайәхрахчө. Анчах та сивөсем пуҗланчөс. Машина кабининче җёр қашма май җүкчө. Ялсенче җарәнса җёр қашма көртме ыйтма тиветчө.

Мускаван иртсе килтём. Горький, Кстово хыҗа юлчөс. Чөре-ре савәнәс хуҗаланать. Җасах – таван кил, мәшәр, ывәл...

Җул җинче – җар патрулө, слагбаум. Автомашинән нимёнле докуменчө те җук. Аста җухатса хәварнинне те астумастәп. Автомашинән җар номерө, арестлерөс, автомашинәна туртса илчөс...

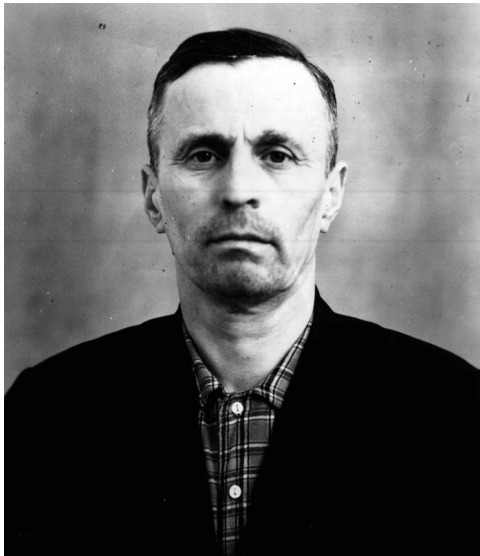
Җапла вара автомашинәпа сывпуллашма тиврө. Киле җурана декабрөн 31-мешённе җитрём».

Җапла пулчө фронтовикән аса илөвө. Тепёр султаләкран кәна, 1947 җулта, Григорий Григорьев колхозән ЗиС-150 автомашинине юсама тытәнчө. Водительте тәрәшрө. 1968 җулта җөре көчө. Тивёш ялповне пөтериччен – 1954 җулчченех таварсене лашасемпе тата күлнө вәкәрөсемпе турттарчөс.

Халъхи вәхәтра Интернет урлә интереслине җылай тупма май пур. Сәмахран, Г. Г. Григорьев җапәҗнә зенитпа артиллерии уйрәм дивизионён вәрҗә җүлөсөма пирки те. Вәрҗән малтанхи җүлөсөнче – Төп фронт (Мускава хүйтөленө), Волхов фронтчө (ГЭС-а хүйтөленө). Волхов тата Ленинград фронтөсене пёрлөштернө хыҗҗән дивизионран зенитпа артиллерии уйрәм полкне туса хунә. Ленинград блокадине татнә хыҗҗән 3-мөш Прибалтика фронтне көнө, 15-мөш ысыләш җарне хүйтөленө. Аслә Җөнтөрөве Хёвел тухәҗ Пруссире Кольберг хули патёнене кётсе илнө.

Лев КРАСНОВ.

Пёлү илни җар ёҗёнче те кирлө

1967 җулхи сән үкерчөкөре Гурий Васильев капитана куратәр. Иртнө вәрҗәра хәюләхпа паттәрләх кәтартнәшән әна Таван җёршыван Аслә вәрҗин 1 степенлө тата 2 степенлө орденсемпе тата медальсемпе җысланә.

Вәл 1913 җулта ноябрөн 23-мешённе Җатракассинче җуралнә. Ашшө Василий Захаров, 1873 җуралнәскер, тепёр 12 җултан пурнәҗран уйрәлнә, җөмьене тәләха хәварнә. Йывәр ёҗ амәшө Феодора Евдокимовна җине тиеннө, вәл 1881 җулта җуралнә.

Гурий 1928 җулхиене Муркаш җүлөҗнчен вөрөнсе тухнә. Ун хыҗҗән Иваново облаҗөнене 3 җул ёҗленө, каярах Җатракасси ял Со-вечөн секретарёнене, ыраңти колхозра төрлө должносра тәрәшнә. Тепёр вунә җултан вәл РСФСР Юстици министрствини сүмөнчи Шупашкарти юридици җүлөҗнчен пёлү илсе тухнә. Майёпен Гурий пурнәс җүлө җине тәма пуҗланә, Красноармейски районёнене икө

җул хушши халәх следователёнене ёҗленө. 1940 җулхиене вәл Ленинград җар округөн 54 стрелковәй дивизийёнене җар ёҗне пурнәҗлама тытәннә.

Таван җёршыван Аслә вәрҗи пуҗлансан, Гурий Карели фронтөн политуправленийё сүмөнчи кёҗөн политруксен курсөнене вөрөннө. Тепёр җулхиене вәл стрелоксен 118 полкөн автомат ротин политрукёнене тәрәшма пуҗланә кәна-ха, анчах та йывәр аманнә пирки әна Кемь хулинчи җар госпиталёнене сипленме тивнө. Сывалса тухнә хыҗҗән әна миномет ротин командирён сүмө пулма шаннә.

1943 җулхи ноябрь уйәхёнчен тытәнса тепёр җулхи август уйәхөччен Гурий Ташкент хулинче җарпа педагогика институтёнене вөрөннө. Ун хыҗҗән пёлү илессине вәл Мускав хулинче тәснә. Җатракасси салтакө Аслә Җөнтөрөве Белоруссин 2-мөш фронтёнене кётсе илнө. Апла пулин те ун чух-

нех вәл таван тәрәха таврәнәйман-ха, ытти-сем пекех җар ёҗне малалла тәснә, апрель уйхөнче Одер шывө урлә қашнә чухне йывәр аманнә. Сиплеврен тухнә хыҗҗән Гурий Васильев Куйбышев облаҗөненчи ПРИБО политуправления резервөнене тәнә.

1946 җулхи апрелөн 26-мешённе вәл сап-паса тухнә. Җав җулхиене 1921 җулта Мордва Республикинче җуралнә Александра Константиновнәпа җөмье җавәрнә.

Таван тәрәха таврәнсан пёр султаләк хушши Муркаш район прокурорөн пуләшүҗинче ёҗленө, анчах та җире пула ку ёҗрен әна уйрәлма тивнө. 1948 җулхи октябрь уйәхөнчен пуҗласа 1953 җулхи сентябрьччен вәл Җатракасси җүлөҗнче физкультура урокне вөрөнтнө. Җав хушәрах Г. Васильев пөлөве малалла үстернө. Каярах вәл ыраңти «Сталинец» колхоз бухгалтерёнене тәрәшнә.

Р. МАКАРОВА.

Атте паян та асрах

Сулсем иртнөсемән Таван сөршыван Аслә вәрси те, пирән аттесем унта Сөнтерү туни те историе шаларах та шаларах юлса пырассө. Анчах, темән чухлө вәхәт иртсен те, Аслә Сөнтерү пөлтөрөшө сұхалмасть.

Ачисемпе мәнүкөсемшө, мирлө пурнас сыхласа хәварассишө юнлә сәпәсүсем

витөр утса тухнисем ялсенче сахалрах та сахалрах. 1924 сұлхи январен 5-мөшөнче Юнкапүсөнчи ултә ачаллә хресчен сөмйинче суралса үснө пирән атте Иван Алексеевич Васюхин 2014 сұлхи феврален 13-мөшөнче пирөнтөн өмөрлөхөх уйрәлса кайрө. Сәкән хыссән пирән ялта вәрсә участникөсем юлмарөс.

Сөмьере асли пулнә май, аттен ачаллах явалләхә туйса үсме тивнө: көсөннисене пәхнә, кәмака хутса пүртре ашә тытнә, килти хушма хушәләхә выләх-чөрлөх пәхнә, өне суса амәшне пуләннә, ашшөпе пөрле 7 сұлтах сәпәта сырас өсө алла илнө.

Юнкари шкулта 7 класс вөрөннө хыссән сәмрәка ФЗО шкулне вөрөнме илөссө. Таван сөршыван Аслә вәрси пуслансан, юнлә вәрсә пирән аттене те айкинче хәвармасть. Ана 1942 сұлта нимөс фашисөсөмпе сәпәсма фронта мобилизациялөссө. Август уйәхөнчи сав кун фронта Юнкапүсөнчи 4 тантәш тухса каяссө: пирән атте, Филипп Яндушкин, Михаил Ершов, Валентин Янди-миркин. Турә пуләннипе вөсем пурте төрлө наградапа вәрсәран таса-сывах киле таврәнчөс.

Аттен орудии наводчикөччө, каярахпа унән командирөччө нумай сәпәсәва хутшәнма тивнө. Пөрремөш хөрү сәпәсу Курск пөкинче пулнә. Унтах вәл ураран йывәр аманса 45 таләк госпитальте выртнә. Сывалса тух-

сан вәл каллах орудии расөетне алла илнө. Хөрү сәпәсүсемпе хамәр часөне Дон, Висла, Одер, Нейси юхан шывөсем урлә кәсма пуләннә. Хәй те яланах малтисен рөтөнче пулнә. Висла юхан шывө урлә кәснә чухнехи паттәрлөхә шута илсө, әна дивизи командирө 1944 сұлта 3 степень Мухтав орденөпе наградаләнә.

Нейси юхан шывө урлә кәснә чухнехи паттәрлөхәне командовани Хөрлө Сәлтәр орденөпе чысланә.

1945 сұлхи апрелен 26-мөшөнче Берлин-тан 9 километрти хаяр сәпәсура аттесен орудийө стройран тухат. Анчах пирән салтаксем сәкәнпа ләпланса лармассө. Малалла әнтәлса вөсем тәшманән орудине туртса илөссө, унпа сәпәсма пусләссө. Сәк сәпәсура уйрәмах паләрнисене орден-медальсөмпе чысләссө. Пирән аттене вара иккөмөш хут 3 степень Мухтав орденөпе наградаләссө. Аслә Сөнтерөве атте Берлинта көтсө илет.

Анчах Аслә Сөнтерү хыссән та вәрсә түрөх сүнмөст. Пирән аттесен сар часөне Чехословакине кусарса унта юнлә тәшман сәрөсөне төп тума явәстәрассө. Фашистсенчен туртса илнө орудии кунта та әнәслә сәпәсма вәл «Паттәрлөхшән» медале тивөсөт. «Аслә сөнтерөпе салтаксен юнө юхасси вөсленмерө ун чухне. Ёнерхи фашистсем унтан та кунтан пирән салтаксем сине та-

пәнәтчөс. Әна пула сұхатусем те пөчөк марччө. Савәнпа мирлө пурнәсә сыхлама кашни кун сыхә тәма тивөтчө», – каласа паратчө атте вәрсә пирки каласа пама ыйтсан. Хәй-өн вара кун пек чух яланах кусө шывланатчө. Вәрсәри паттәрлөхәне шута илсө мирлө вәхәтра әна Таван сөршыван Аслә вәрсин орденөпе наградаләрөс.

Паттәр салтак мирлө вәхәтра та алә усса ларман. Таван колхоз аталанәвнө түпе хывса вәл нумай сұл строительство бригадине ертсө пырса хушәләхән фермисене сөклерө, өне тата сысна фермисен коллективөсөне ертсө пөчө. Уй-хир бригадин өсөне йөркелөсө пысәк тухәс илөссипе те тәрәшрө. Ёсрө паләрнәшән әна төрлө шайри Хисөп грамотипе пөрре мар чысләрөс. Нумай хушә хамәр енри вәрсә тата өс ветеранөсен канәшне ертсө пырса ял сүннисем хушшинче ыра ят хәварчө.

Ләпланса ларма пөлмен атте район хасәчөпе те туслә сыхәнураччө, сәмрәксөне патриот воспитанийө пама хутшәнәтчө. Хәй сәпәснә вырәнсөне ситсө килсен сұлсүрөв пирки усәмлә каласа паратчө.

2000 сұлта аттене Чәваш Республикинчи ветерансен Хисөп көнекине көртнине эпир унән пурнәсөне, өсөне тивөслипе хаклани тесө йышәнәтпәр.

Рикса ШАЛАМКОВА,
ветеран хөрө.

«Сәра ураллә ачаләх та телейсөр мар»

Сән үкерчөкре Мән Хураска ялөччө 1942 сұлхи июнен 6-мөшөнче суралнә Нонна Орловәнә куратәр. Унән ачаләхө пин-пин ачанни пөкөх йывәр вәхәтпа пөр килнө. Сав та-пхәр пирки вәл сәгла аса илет:

– Пысәк сөмьере үсөсө ситөнтөм. 6 ачана анне София Дмитриевна пөччөн үстерчө. Чун-чөри епле чәтрө-ши, вәй-халне епле ситөчө-ши? Анне хәй те тәләх пулнә, хутла вөрөнме май килмен унән. Вәл пирө шәнса, высөсө вилме пәман, пурпөр усранә, өслөме, усалпа ыраңа уйәрма вөрөнтнө. Тавах әна савәншән.

Атте Вениамин Корнилович Таван сөршы-ва хөтөлөме тухса кайнә, 1944 сұлхи феврален 2-мөшөнче фронта пусләс хунә. Вәрсә хирөччөн вәл киле май пур чухне сырса тәнә, сырусөне эпир сұхалса пөтме пәман. Анне патне янә пөр сырура вәл хөр ача суралсан Нонна ят хума ыйтнә. Акә өнтө эпө вәл – атте килөштернө ятпа пурәнәтп.

Тем тесөне те иртнө вәхәта кусәулөсөр аса илме май сұках. Сөмелли, тәхәнмалли өнчөн пөтө нушәччө, мөнле курак, үсен-тәран кәна сөмөн пулө ун чухне. Пәспа пөсөрнө мәян, сөтпе, шывпа пөсөрнө сөр улми туни тата ытти курак высләхә сөнтер-ме пуләннә. Төпөр чухне кун кәсә та ним сөмөсөр чәтма тивнө, сәвара төпрөчөк те лекеймен. Көсөннисем аслисен тумөпе сүрөнө, юр тәрәх сәра уран утас мар тесө төпөр чухне пөр уринчө сәмәтә, төпринчө

атә пулнә. Астәватәп-ха, хөлле урама пөтө тухас килөччө, урана тәхәнмалли вара сук. Малтан кәмака сине ларса урасөне ашәтса илеттөм те хыссән урама тухса 5 – 6 сәв-рәм чулса көрөттөм, хыссән каллах кәмака сине ашәнма хәпараттәм. Пирән пүрт пөтө пөчөкчө, сывәрнә чухне хәмәтла сьртса ан нушалантартәр тесө йөри-тавра вөлтөрен хума тивөтчө.

Йывәр пурнәс пирки школа эпө хамән тантәшсенчөн пөр сұл юлса кайрәм, вөрөн-ме вара пөтө килөшетчө, учительница мух-тани татах та тәрәшарах вөрөнме хавхалан-таратчө. Сав хушәрах колхозра та өслөнө, төпөр чухне уй-хирте пурәннә тесөн те юрать. Ёслөмелли пирки никама та әнлан-тармалла пулман, кашниөх ун пирки пөлсө тәнә. Ун чухне пөр-пөринө пөтө килөштер-нө. Сәра ураллә ачаләх пулнә пулин те, эпө әна сав териех телейсөр тесө каламәстәп. Пөрлө өслөнө, сав хушәрах чунтан савәнса илме те пултарнә.

Йывәрлөхә пулнә ачаләхри ыра сәмант-сем те асра. Пирән куш өмөччө сүтә юписөм лартрөс, электричество лампочкисөне сүтрөс, радиопа телефон көртрөс. Сәксем пирөншөн пөтөх те кәсәклә пулчөс, төлөн-термөшсөне курма ял сүннисем пөрлө пухәнәтчөс, – аса илет паян хисөплө вете-ран.

Йывәрлөхә пәхмасәр Нонна Вениаминов-на ура сине тәма пултарнә, аслә пөлү илсө

пусләмәш классөн учителөн профөссине алла илнө. Мән Хураска шкулөнчө 1963 сұлта пусләсә 2003 сұлтчөн пусләмәш классөне вөрөнтнө тата музыка урөкөсөм ирттернө. Савән пөкөх вәл обществәлла өсөсөне пөтө активлә хутшәннә, профком, хөрарәмсен канәшөн ертүси, вырәнти депу-тат пулнә тата ытти те. Вәл ертсө пыракан шкулти тата колхозри художество пулта-руләх ушкәнөсөм районти сөмөрсөччө яла-нах малти вырәнсөне йышәннә. Спортра та сивөчскөр, район тата республика шайөнчи пөрлөштернө командәсөн йышөнчө төрлө өнөпе әмәртнә.

Ёс сүлөсөнчи ситөнөвөсөмпе пултарула-хөне төрлө чыслав сирөплөтөт.

Нонна Вениаминовәнә 5 медальпе, чылай Хисөп хөчөпе тата Тав сывәрөпе чысланә. Вөсөнчөн те пахараххи – сүнсен хисөпө, вәл вөрөнтнө ачасөм халө те әна ырапа асәнни, тав туни.

1997 сұлтаппа вәл – тивөслө канура, апла пулин те сәмрәк чухнехи пөкөх пултарулла тата пусарулла. Халө вәл Мән Хураска ял клубө сөмөнчи «Хавас» ушкәна хутшәнса куракана савәнтарат. Унән аллисөм канәсә пөлмөсчө, вәл яланхи пөкөх хут купәспа, скрипкапа әста вылять.

– Пирән вәхәтри сүнсөне – вәрсә ачисө-не – шута хума пусланипе эпө пөтө кәмәл-лә. Тавах Чәваш Республикин Пусләхөн тивөсөсөне вәхәтлөх пурнәсәлөкөн Олег Ни-

колаева. Вәл апрелен 16-мөшөнчө «Вәрсә ачисөм сүнчөн» сәккун йышәнчө, ку пирө шута хуни пулчө, – вөсслөрө каласәва хисө-плө ветеран.

Е. ПРОКОПЬЕВА,
Мән Хураска ял библиотекин ертүси.

Пичче вәрсәран таврәнаймарө

Таван сөршыван Аслә вәрси кашни сө-мьере юнпа пөвөннө тарән йөр хәварнә. Тамара Сарилова та вәрсә сұхатәвнө түсөсө ирттернө. Вәл хәйөн пиччөшө пирки сәкән пек аса илет:

– Манән пиччөн Петр Скворцовән син-керлө шәпи пирән сөмьөшөн пысәк сұхату пулчө, вәл вәрсә хирөччөн таврәнаймарө. Эпир унән вәрсәри сүлөсөм пирки нимөх те пөлеймөстпөр, вәл хыпарсәр сұхални кәна паллә.

Петр 1920 сұлхи июлен 12-мөшөнчө Катәкуй ялөччө суралнә. 1936 сұлхине вәл Шупашкарти Чәваш учительсен институтне вөрөнме көнө, ку институт Чәваш патшаләх педагогика институтчө сөмөнчө йөркелөн-нөскөр пулнә. 1939 сұлта вәл учитель ди-пломне алла илнө, 19 сұлта сәмрәк вөрөнтө-көн пулса тәнә. Анчах та әна шкулта пөтөмпе те 3 уйәха яхән кәна өслөме түр килнө. Петр сөмьере пөртөн-пөр ывәл, ашшө-амәшөн шанчәкө тата мәнәсләхө пулнә.

1939 сұлхи октябрөте әна сар рөтне чөнсө илнө. Төпөр сұлхине пиччө таван киле отпу-ска таврәнчө. Эпө ун чухне 3 сұлта кәна пул-нә та пурне ытлах астумастәп. Пиччө савән чухне сәсах вәрсә пусланма пултарасси пирки пөлсө каланине аттөпе анне кусәулө витөр тәтәшәх аса илетчөс. Ун чухне 1940-мөш сұл пулнә.

Пиччөне сәра – Беларусси Республикинчи Барановичи хулине асатма Канаш станцине сити атте Осип Тимофеевич кайрө. Пиччө аттөпе ыталашса сывпулшәннә чухне унпа урәх төл пулмасси пирки сиснине каланә. Паллах, атте сав сәмахсөм сине ун чухне уй-рәм тимлөх туман өнтө, ывәллө аякка илсө каякан пуйәса атте чылайччөн – юлашки ва-кун кураңми пуличчөн шура тутәрпа сулса асәтнә.

1942 сұлта эпир Петр Скворцов хыпар-сәр сұхални пирки пөлтөмөр. Таван сөршы-вән Аслә вәрсин историйө тәрәх, Беларусси территорийөнчө хәрушә сәпәсүсем, пысәк

сұхатусем пулнә. Унән пин-пин хөтөлөвси хушшинчө манән пиччө Петр Скворцов та пулнә өнтө. Пирөн сөмьө әна яланах асра тытат. Вәл сөр сине мирлө пурнәсә тавәрма хутшәннә, вәл пирө сүтә пурнәс парнелөнө.

П. Скворцовән таванөсөм йышлә. Сүлсөрө-нөх эпир «Вилөмсөр полк» акцие хутшәнәт-пәр. Кәсәл вара пирөншөн хәйне майлә савәнәс тата телей пулчө. «Память народа» сайтран ун пирки эпир ытларах та пөлме пул-тартәмәр. Ку хыпарпа хәпартланипе эпир «Дорога памяти» проекта хутшәнас терөмөр, хамәр паттәра сән үкерчөксөн галерейине вырнастартәмәр. Халө өнтө унән сән үкер-чөкө Таван сөршывән миллион хөтөлөвси хушшинчө паллә вырән йышәнәт.

Мая Сарилова.

Прөект Чәваш Республикин Цифра аталанәвөпе информәци политикин тата массәллә коммуникацисөн мини-стерствии пуләннипе пурнәсәланәт.